

Soome 2014: Skylla ja Charybdise vahel

Jaanuar 2015

Pauli Järvenpää

Soome 2014: Skylla ja Charybdise vahel

2014. aastal halvenesid Venemaa ja Lääne suhted järsult. Krimmi annekteerimine Venemaa poolt märtsis kujutas endast president Vladimir Putini vapustavalt julget sammu, mida toetas kindlalt tavaliste venemaalaste tohutu enamus. Järgmistel kuudel muutus Venemaa vägede osa Ukrainas veel otsesemaks ja varjamatumaks, kui selgus, et separatistid oma jõududega toime ei tule. Euroopa Liidu ja Ühendriikide majandussanktsioonidele vastas Venemaa omapoolsete vastusanktsioonidega. Uus külm sõda oli algamas.

Kõik see põhjustas suurt rahutust Helsingis, kus ajaloolistel põhjustel on kinnistunud vankumatu põhitõena püüd vältida poole valimist suurriikide konfliktides. Nende all peetakse silmas konflikte, milles osaleb Nõukogude Liit, nüüd siis Venemaa. Viimastel aastakümnetel on mõned hakanud Soome käitumist pidama arguseks ja kõrvalehoidmiseks. Nüüd on siis aga mõnes ringkonnas Soome nähtavalt leiget reageerimist Venemaa tegevusele Ukrainas tõlgendatud "uussoometumise" näitena.¹

Sattunud Skylla ja Charybdise vahele - ühelt poolt Venemaa teadlik agressioon Ukrainas, teiselt poolt Lääne soov näidata välja toetust Ukrainale -, eelistati Helsingis reageerida ettevaatlikult, kuid siiski püsida lähedal ELi poliitilisele põhiliinile.

2014. aastal rakendas Soome poliitiline juhtkond uues situatsioonis kolme käitumisviisi.

Esiteks reageerisid riigi kodanikud kindlameelselt Ukrainas toimuvale. Soome avalikkus oli Venemaa tegevuse suhtes Krimmis selgel seisukohal, et seal käituti valesti, lubamatult ja rahvusvahelise õiguse põhinormide vastaselt.² Avaliku arvamuse toel astus Soome valitsus ebatavaliselt jõuliselt Venemaa tegevuse vastu juba konflikti algusetapil. Nii märkis valitsuskabineti välis- ja julgeolekukomitee, mida juhatab president Sauli Niinistö, 2. märtsil pressiteates, et "jõu kasutamine ja sellega ähvardamine Krimmis tuleb hukka mõista. See on vastuolus ÜRO põhikirja ja rahvusvahelise õigusega. Venemaa sõjaline tegevus Krimmis rikub Ukraina territoriaalset terviklikkust ja suveräänsust. Venemaa samme kontrolli saavutamisel Krimmi poolsaare üle ei saa pidada vastuvõetavaks."³

Venemaa tegevuse hukkamõistmine niisuguste sõnadega oli Helsingi kohta ebatavaliselt jõuline. Samal ajal hoiti Helsingi ja Moskva sidekanalid avatud. Aasta

¹ Enamik Soome vaatlajaid ei suhtunud sugugi hästi riigi külma sõja aegse käitumise meeldetuletamisse, mida toona tehti üüratu poliitilise surve tingimustes. Ometi leidis kogunud riigimehi ja poliitikaanalüütikuid, näiteks Henry Kissinger ja Zbigniew Brzezinski, kes pidasid Soomet eeskujuks, mida Ukraina peaks järgima. Vt nt Henry Kissinger. *To Settle the Ukraine Crisis, Start at the End*. The Washington Post, 5. märts 2014. Ta kirjutas Soomele viidates: "Rahvusvahelises plaanis peaksid nad asuma positsioonile, mida võiks võrrelda Soomega. See riik ei jäta kahtlust, et kaitseb ägedalt oma iseseisvust, ning teeb koostööd Läänega enamikus valdkondades, kuid väldib hoolikalt institutsioonilist vaenulikkust Venemaa suhtes."

² 2014. aasta lõpul tehtud usaldusväärse arvamusküsitluse põhjal oli kaks kolmandikku soomlastest veendunud, et Venemaa tegevus põhjustas ja raskendas Ukraina kriisi (2014. aasta algul oli neid olnud üks kolmandik). Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta. *Suomalaisten mielipiteitä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta, maanpuolustuksesta ja turvallisuudesta*. Helsingi, Puolustusministeriö, 3.12.2014.

³ President of the Republic and Cabinet Committee on Foreign and Security Policy. Press Release 81/2014, 2. märts 2014.

jooksul pidas president Niinistö mitu telefonivestlust president Putiniga ning sõitis esimese ELi riigipeana 15. augustil Sotši Putiniga kohtuma lootuses hoida alal poliitiline dialoog ja aidata kaasa relvarahu sõlmimisele Ida-Ukraina vaenupoolte vahel. Tasakaalustamiseks tegi ta tagasisõidul Sotšist Helsingisse vahepeatuse Kiievis ja kohtus Ukraina presidendi Petro Porošenkoga.⁴

Nii tormilise tegevuse üks taustategureid olid kahtlemata ELi Venemaa vastu kehtestatud majandussanktsioonid ja vastusanktsioonid, mille Venemaa kehtestas ELi riikide suhtes, mis mõlemad mõjutasid eriti tugevasti just Soome majandust. Enne sanktsioonide kehtestamist oli Venemaa osa Soome väliskaubanduses ligikaudu 14 protsenti ning hinnangute kohaselt ootas eksporti ja importi ees ligemale 20-protsendiline langus. Venemaa müüb Soomele peamiselt energiatooteid (nafta, gaas, elekter), mida sanktsioonid ei puudutanud, kuid Venemaa impordikeeld tabas Soome ettevõtteid eriti valusalt, alates piimatoodetest ja muudest toidukaupadest kuni transiiditulu ja turismini. Peaminister Alexander Stubbi väitel toob Venemaa majanduse mahu vähenemine kolme protsendi võrra kaasa Soome rahvamajanduse kogutoodangu vähenemise poole protsendi võrra. Niigi vaevleva majanduse tingimustes tähendab see, et Lääne sanktsioonid Venemaa vastu räsivad eriti rängalt just Soomet.⁵

Teiseks kergitas Venemaa sõjaline tegevus Ukrainas üles Soome NATOsse suhtumise küsimuse. Õigupoolest aitas Ukrainas toimuv kogu debatti muuta. Mitmed arvamusküsitlused näitasid, et avalik arvamus hakkab tasapisi kalduma Soome liikmestaatuse suunas, samuti näitasid küsitlused selgelt, et soomlased peavad Venemaad põhisüüdlaseks, kes ei ähvarda tingimata Soomet, vaid tekitab julgeolekuprobleemi kogu Euroopas.

Aprillikuisse küsitluse kohaselt soovis üle poole Soome reservväelasest, et riik ühineks NATOga, ning üks usaldusväärsemaid küsitlusi julgeoleku ja riigikaitse teemal, detsembri alguses avaldatud riigikaitseinformatsiooni planeerimisosakonna igaaastane küsitlus, näitas, et 30 protsenti küsitletutest soovis Soome ühinemist NATOga (aasta varem ainult 19 protsenti).⁶ Ühe teise küsitluse põhjal väljendas üle poole ohvitserkonnast ning 68 protsenti koloneli või kõrgemas auastmes ohvitseridest arvamust, et Soome peaks kuuluma allianssi.⁷ Küsimuse peale aga, kas nad toetaksid valitsuse otsust taotleda NATO liikmestaatust, kui selline otsus peaks tehtama, vastas

⁴ 2014. aastal kõneles president Niinistö president Putiniga viis korda telefonitsi ja külastas teda ühel korral Sotšis. Office of the President of the Republic Press Releases, 2014.

⁵ Alexander Stubb. *Finland hopes trade sanctions against Russia could be avoided*. Global Times Finland, 13. märts 2014.

⁶ Reservväelaste küsitluse korraldas YLE, vt http://yle.fi/uutiset/poll_reservist_support_for_nato_membership_clearly_on_the_rise/7188088, 20. aprill 2014, ning NATO toetuse küsitluse riigikaitseinformatsiooni planeerimisosakond, vt Maanpuolustuksen suunnittelukunta. *Suomalaisten mielipiteitä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta, maanpuolustuksesta ja turvallisuudesta*. Helsingi, Puolustusministeriö, 3.12.2014.

⁷ Küsitluse korraldas oma liikmete seas Soome Ohvitseride Liit: YLE Uutiset, 14. jaanuar 2014, http://yle.fi/uutiset/yliimmat_upseerit_haluavat_suomen_natoon_onko_se_ainoa_mahdollisuus/7031590

enamik inimesi (53 protsenti küsitletutest) jaatavalt. See annab märku, et soomalased on valmis kaasa minema, kui juhtkond otsustab NATO küsimuse tõsiselt käsile võtta.⁸

Lõpuks ärgitas Venemaa tegevus Krimmis ja Ida-Ukrainas Soomes tõsise arutelu riigikaitse üle. President Niinistö võttis selles küsimuses üllatuslikult tugeva seisukoha novembris riigikaitsekursustel peetud kõnes. Ta tsiteeris vene vanasõna: “Kasakas korjab üles kõik, mis ei ole maa küljes kinni.” Teisisõnu, Soome peab suutma end ise kaitsta ning usaldusväärne riigikaitse oli, on ja jääb Soome julgeoleku nurgakiviks. Või kui veel presidendi osundada, on see “küsimus meie kaitsest, mis peab kujutama endast igasugustes oludes tugevat heidutust sõjalise jõu kasutamise või sellega ähvardamise suhtes”.⁹

Oktoobris andis parlamendi uurimiskomisjon kaitseministrile üle oma lõpparuande pealkirjaga “Riigikaitse pikaajalised väljakutsed”. Komisjon märgib aruandes, et kaitsejõudude viimaste aastate struktuursete reforme on rahastatud varustuse hankimise arvelt. Varem moodustasid kolm põhiharu - kulud isikkoosseisule, kutsealuste väljaõpetamine ja igapäevakulud ning uus varustus - kõik kaitse-eelarvest ligikaudu kolmandiku. Nüüd aga on varustuse osakaal langenud 1980.-2012. aasta eelarvete keskmiselt 32 protsendi pealt kõigest 20 protsendi peale 2014. aasta eelarves. Aruanne sedastab süngelt: “Ilma lisaressurssideta ei ole võimalik kaitsevarustust moderniseerida ja kaitsejõud suudavad järgmistel aastatel toime tulla ainult oma praeguste ülesannetega.”¹⁰

Lahendusena pakkus komisjon välja kolm stsenaariumit: varustuse hankimise eelarve jätkuv vähenemine, eelarve püsimine tänasel tasemel ning varustuse hankimise eelarve suurendamine. Ainult viimane suudab tagada kaitsevõime säilitamise vajalikul tasemel. See lahendus nõuaks 2016. aastal lisakulu varustuse ostmiseks 20 miljonit eurot ning seejärel iga-aastast kasvu, nii et 2020. aastaks oleks suurenemine 150 miljonit eurot (arvestades ka inflatsiooni). Ühtekokku tuleks aastail 2016-2020 varustuse hankimiseks täiendavalt kulutada 500 miljonit eurot, mis suurendaks selle osakaalu 2020. aastaks riigikaitse kogueelarves umbes 26 protsendini.¹¹

Siinkohal tuleb märkida, et varustuse hankimise osakaalu suurendamine kaitse-eelarves, mida pani ette parlamendi uurimiskomisjon, rahuldaks ainult jooksvad vajadused, mis seisavad Soome sõjaväe ees enne 2020. aastat, kuid ei suudaks ometi tagada vahendeid asendamaks 2020. aastatel ja 2030. aastate algul lennukeid F-18 Hornet ning mereväe vananema kippuvaid laevu.

Kokkuvõttes on oluline rõhutada väga selgelt üht olulist asja: Soome praeguste otsuselangetajate seas puudub poolehoid Venemaa tegevusele Ukrainas. Seda on mõistetud hukka jõhkra ja seadusevastase tegevusena, mis väljub rahvusvahelises käitumises heaks tavaks peetu piirest. Samuti ei lase Soome avalik arvamus kaksipidi arvata, mida mõtleb keskmine soomlane Krimmi annekteerimisest ja Venemaa

⁸ <http://www.verkkouutiset.fi/kotimaa/nato%20galluppi%20julki%20ti-17919>

⁹ Mõlemad tsitaadid pärinevad president Sauli Niinistö kõnest 211. riigikaitsekursuste avamisel 10. novembril 2014: Speeches, 11/10/2014.

¹⁰ Parlamentaarininen selvitysryhmä. *Puolustuksen pitkän aikavälin haasteet*. Eduskunnan kanslian julkaisu 3/2014, lk 4.

¹¹ Samas, lisa.

jätkuvast poliitilisest, majanduslikust ja sõjalisest sekkumisest iseseisva Euroopa riigi siseasjadesse.

Samal ajal vastab tõele ka see, et Soome juhtkond on üldiselt käsitlenud Ukraina olukorda suure ettevaatusega, üritades oma poliitilist positsiooni viia kooskõlla ELi riikide valitseva liiniga. Seepärast ei oleks eriline uudis, kui Soome otsuselangetajad kohtleksid olukorda ka 2015. aastal jätkuvalt nagu kuuma kartulit: ühelt poolt üritatakse igati toetada riikide õigusi vastavalt rahvusvahelisele õigusele, teiselt poolt aga jätta uks avatuks dialoogile president Putini ja tema režiimiga.

Seda, kas aprilli keskel ees seisvad parlamendivalimised sütitavad arutelu riigikaitsekulutuste vajaliku taseme üle ning toovad lõpuks kaasa tõelise debati Soome saamise üle NATO liikmeks, näitab aeg.

Inglise keelest eesti keelde ümber pannud Marek Laane.

Rahvusvaheline Kaitseuringute Keskus

Toom-Rüütli 12-6, 10130 Tallinn, Eesti

info@icds.ee, www.icds.ee

Tel.: +372 6949 340